

På vinterkurs i Paris /

Salomon, Otto,

78 A Br.

National Library
of Sweden

Handwritten:
Almqvist
(Bok.)

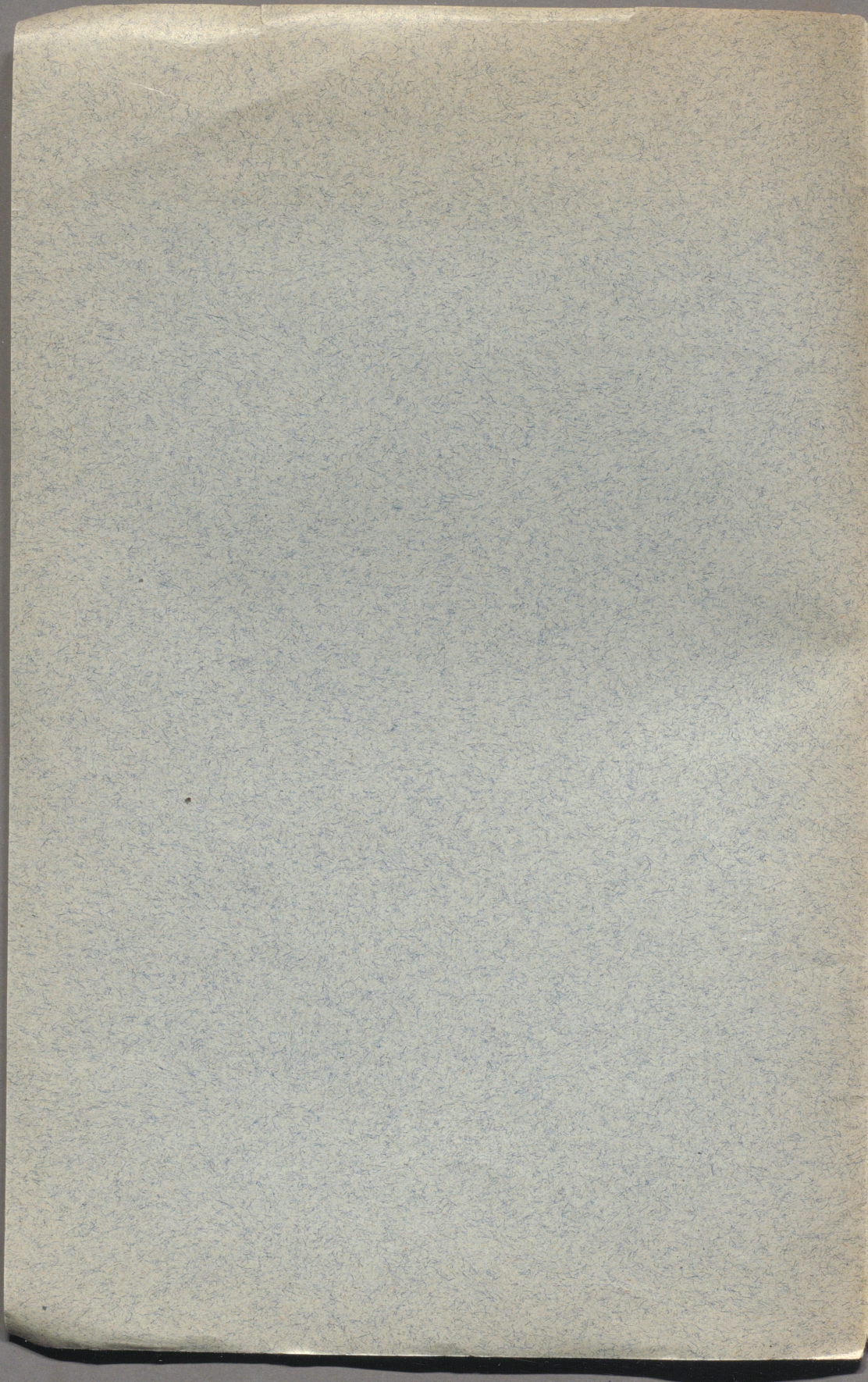
PÅ VINTERKURS I PARIS

AF

OTTO SALOMON

UPPSALA
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A. B.
1906

PÅ VINTERKURS I PARIS

AF

OTTO SALOMON

Särtryck ur »Manhem». Haft. 3—4.

UPPSALA 1906

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

PA VATERKURS 1 PARIS

OTTO SALOMON

VERLAG VON ...

1911

VERLAG VON ...

På vinterkurs i Paris.

Klockan är half två på middagen. Salen börjar så småningom att fyllas. Den rymmer knappast mer än etthundrafemtio åhörare och är för öfrigt i alla afseenden mycket enkelt utstyrd. Sittplatserna af den hederliga långbänkstypen, som för ett femtiotal år sedan var på högsta modet inom de svenska folkskolorna. Trångt är det med besked, både då det gäller att komma in i bänken och då man väl lyckats slå sig ner där. Med all säkerhet är afståndet mellan sittbrädets och skrifklaffens framkanter icke beräknadt för personer af mitt omfång, ja, knappast ens för dem, som äro afsevärdt smärtare omkring magtrakten än hvad fallet är med mig. Bänkarna stå med ena ändan fastsatta vid väggen, så att hvar och en af dem har blott en ytterplats. Då nu dessa ytterplatser af någon för mig oförklarlig anledning äro de mest eftersträfvade, blifva de först upptagna. När sedan någon vill komma in i bänken, måste han eller hon tränga sig förbi de ytterst sittande eller också dessa gå ur bänken för att släppa fram den nykomne. Till råga på eländet finnas inga rum för ytterkläderna utan dessa måste ofta i sällskap med regndrypande paraplyer medtagas in i salen, hvilket naturligtvis ingalunda bidrager till att göra uppehållet där mera angenämt.

Lärare och lärarinnor, som blifvit vanda vid rymliga, ljusa, väl ventilerade undervisningsrum, möblerade med en- eller högst tvåsitsiga skolbänkar och belägna innanför korridorer med nummerförsedda klädhängare, paraplyställ och likartade anordningar, undra väl hvarifrån denna skildring är hämtad. De gissa törhända på någon kommun inom det allra mörkaste Småland eller inom min hembygd, det likaledes mörka Västergötland. Jag skyndar därför upplysa att så ingalunda är fallet. Salen finnes i Paris, den stad, som fransmännen älska kalla världens hufvudstad och där ingalunda i någon bortglömd fattigskola. Min skildring gäller nämligen hvarken mer eller mindre än amphithéâtre N:o 5 i *Collège de France*. Och *Collège de France* är Frankrikes måhända mest ansedda läroanstalt, som en vidtberömd fransk vetenskapsman kallat »den vackraste delen af vårt under-

visningssystem». Icke lokalen men den däruti härskande andan är det, som bestämmer en läroanstalts värde.

Det dröjer ännu en half timme till föreläsningen börjar, men man måste infinna sig i god tid för att kunna vara säker på sittplats. Detta, såvida man icke, i likhet med hvad en af ähörarinorna plägar göra, skickar ett stadsbud att hålla plats, tills man själf kommer. Jag vill använda denna halftimme till att tänka öfver, hvarföre jag egentligen nu befinner mig bland den väntande skaran på Collège de France i stället för att sköta mitt arbete hemma på Nääs. Se här i korta drag orsaken:

Ingen är för gammal att lära synes mig vara en sanning, som mångfaldigt äger sin tillämpning, då det gäller läraren. Undervisningen och framför allt den uppfostrande undervisningen är visserligen icke ett bortgifvande i samma mening, som när man exempelvis skänker någon en bok eller en femtioöring. Den kan måhända snarare liknas vid förhållandet, då en låga tänder en annan låga, hvarvid den förra bibehåller sig oförändrad, ehuru den medverkat till att alstra värme och ljus hos en annan kropp. Fasthålles denna synpunkt skulle en lärare till och med kunna säga till sig själf att »ju mer du delar med dig, desto mera har du kvar», något, som kan vara sant men nog också kan vara osant, alldeles beroende på, huru orden tolkas. Sanning synes mig nämligen ligga i uttrycket, om det tillämpas på läraren, som söker lefva för sitt kall, och som därför hyser ett verkligt intresse för sin undervisning. En sådan lärare tvingas att oafbrutet öka sitt eget kunskapsförråd, förkofra sina egna färdigheter samtidigt med att han undervisar andra; han lär måhända mången gång mera af sina lärjungar än dessa lära af honom, och han vet därför hvarje aften åtminstone något, som han icke visste på morgonen. Är han därjämte i första hand uppfostrare och betraktar sig blott i andra hand som undervisare, meddelare af kunskaper, bibringare af färdigheter, så blir hans verksamhet ett oafbrutet sträfvande, att han själf icke allenast må *kunna* något mera utan också må *vara* något bättre, något värdigare en efterföljande dag, än hvad han kunde och hvad han var den föregående. En sådan lärare har därför verkligen kvar mera i samma mån han delar med sig mera.

Helt annorlunda är naturligtvis förhållandet med den, för hvilken läraregärningen framstår enbart som en dagsverksskyldighet. Han får en viss aflöning, och för denna ger han i gengäld vissa timmar af sin tid. Han gör måhända sin plikt, men uppfattar denna i ordets inskräntaste betydelse, och därför blir för honom arbetet på undervisningens område från första stund en börda i stället för en gärning. Han gör sitt dagsverke, svänger trofast tröskslagan men på ett sådant sätt, att han kanske snart nog, utan att ens själf märka det, står och tröskar på bara halmen. Det måtte vara ett synnerligt otacksamt och föga uppmuntrande arbete. Jag kan föreställa mig detta, ehuru jag, lyckligt nog för mig, icke har någon personlig

erfarenhet i denna riktning. Att en sådan lärare blir andligen fattigare, innehållslösare, tommare för hvarje dag som går, torde vara själfallet. Han har icke mycket att dela med sig, och hvad han delar med sig, gör honom själf för visso icke rikare.

Min verksamhet såsom ledare af kurser, hvilka just hafva till ändamål att gifva lärare tillfälle till fortsatt utbildning, har naturligtvis fört mig tillsammans just med sådana arbetare på uppfostrans och undervisningens område, hvilka icke kunna åtnöja sig med på *stället marsch*. Måhända finnas äfven andra — jag hör ej till dem, som förneka befintligheten af, hvad man icke själf erfarit — men jag har intryck af, att antalet af dessa olyckliga lärare är i starkt aftagande, åtminstone på folkundervisningens arbetsfält. Hvad mig själf beträffar har jag, naturligtvis efter förmåga och så långt tid och krafter medgifvit, sökt följa med utvecklingen inom de ämnesgrupper, hvilka närmast beröra min undervisning, men jag har allt hitintills åtnöjt mig med att *läsa* och att *iakttaga*; läsa i böcker, tidskrifter och bref, iakttaga i de läroanstalter inom olika länder jag haft tillfälle att besöka. Längre har det emellertid varit min önskan att få under någon tid odeladt ägna mig åt studier, att själf få slå mig ned på skolbänken, efter att så länge hafva stått uppe på katedern. Det förhåller sig nog för öfrigt så, att om man på allvar vill sköta sin hälsa eller bedrifva studier, kan detta näppeligen ske hemma under det dagliga arbetets och de dagliga vanornas tryck. Att byta om luft är lika viktigt i det ena fallet som i det andra.

Det var ursprungligen min afsikt att icke gå öfver ån efter vatten, utan att förlägga dessa studier till någon af de svenska högskolorna, till Uppsala, Lund, Stockholm eller Göteborg. Jag tror nämligen att vårt land på många områden har lika framstående vetenskapsmän, lika utmärkta föreläsare som trots något annat. Men vid tanken på, att egentliga målet för mina studier var, att göra mig till en bättre lärare för svenska lärare och lärarinnor, hvilka ju genom universitetens sommarkurser själfva äro i tillfälle åhöra föreläsningar af dessa framstående vetenskapsmän, beslöt jag att resa till utlandet, och då af särskilda orsaker till Paris.

På Nääs afslutades sommarens arbete den 13 september, men dels måste jag såsom vanligt njuta några veckors hvila vid västkusten, dels hade jag åtskilligt att ordna före min afresa, och dels gjorde jag i förbifarten några dagars uppehåll först i Berlin och sedan i Liège för att besöka världsutställningen, så att jag kom till Paris först den 25 oktober. Naturligtvis trodde jag, att alla föreläsningar redan skulle vara i full gång, och att jag sålunda ej skulle kunna få följa med från början. Min förvåning blef därför synnerligen stor, när man på *la Sorbonne* — universitetet i Paris — upplyste mig om, att föreläsningarna där började den 27 november och på *Collège de France*, att där ingenting skulle blifva utaf förrän den 4 de-

ember, d. v. s. ungefär vid den tid, då hemma i Syerige terminen är i färd med att avslutas. En gång väl påbörjad, fortgår sedermera undervisningen nära nog oafbrutet till juli. »Men» — frågade jag den värdige portvakten på Collège de France — hvad göra studenterna under de fem månader ferierna räcka?» »De hvila sig» — blef det något försmädliga svaret. I stället för att komma för sent hade jag sålunda kommit för tidigt. Lyckligtvis finnes i Paris andra tillfällen till fortsatt utbildning än universitetens föreläsningar. Jag skall i det följande få anledning redogöra äfven för dem.

Men salen på Collège de France har nu så småningom blifvit fylld. Af de sistkomna hafva åtskilliga icke lyckats eröfra någon sittplats, hvarföre de måste stå i gången eller i trappan, som leder upp till de bortersta bänkarna. Åhörarna äro af alla åldrar och — jag höll nära på att skrifva alla — kön. Här ser man bredvid hvarandra den 18-åriga nyss inskrifna student-skan och den åldrige vetenskapsmannen eller läkaren med heders-legionens kommendörstecken i knapphållet. De flesta begagna vänttiden att läsa en tidning, några ögna igenom sina anteckningar, medan åter andra föra ett mer eller mindre högljudd samspråk. Ehuru man ju befinner sig i en parisisk läroanstalt, är det egendomligt nog icke franskan utan ryskan, som mest höres. Saken är nämligen den, att på grund af allmänt kända förhållanden ett stort antal studenter och studentskor från det heliga Ryssland nödgas söka släcka sin utbildningstörst vid andra länders universitet; och de, som för detta ändamål uppehålla sig i Paris, lära kunna räknas i tusental. Alla, herrar såväl som damer, bära, likt generalen i *Fänrikens marknadsminne*, hatten på hufvudet. I föreläsningssalen såväl som på teatern sitta herrarne vanligen med betäckta hufvuden intill dess föreläsningen eller föreställningen börjar, då hattarne tagas utaf. Tyvärr sträcker sig icke kvinnans sträfvän efter likställighet med mannen äfven till detta område, ty damerna behålla envist sina hattar på sig och då för tillfället modet bjuder stora hattar med stora fjädrar, är detta alls icke angenämt för de bakom sittande. Det har för mig alltid varit en olöst gåta, hvarföre bruket i alla civiliserade länder fordrar, att karlar utan hår skola nödgas hafva hufvudet obetäckt, där kvinnor oftaft med en öfverväldigande rikedom af blonda eller mörka flätor tillåtas behålla hatten på hufvudet.

Klockan i vår föreläsningssal har nu blifvit precis två. Jag betonar *vår* föreläsningssal, ty högst antagligt är den något annat i salen bredvid. Det är egendomligt med Paris, att man där har synnerligen svårt kunna hålla reda på, hvad klockan i själfva verket skall vara. Efter tornuren kan man åtminstone svårligen rätta sig, ty om ett tornur händelsevis skulle vara i gång, så visar det med all sannolikhet icke lika tid som någon af kamraterna. Samma är förhållandet med de särskilda institutionernas klockor, så att klockan på Collège de France är

alltid antingen mera eller mindre än klockan på det några steg därifrån belägna la Sorbonne. Att genom denna oregelbundenhet mycken tid onödigtvis går förlorad för den, som söker vara punktlig, är själfallet. Som sagdt, den bestämda tiden för föreläsningens början är inne. Snabba, energiska steg höras i gången, som leder till lärareplatsen. Tidningarne läggas bort, herrarne taga utaf sig sina hattar och samtliga åhörare hälsa föreläsaren, dock icke genom att stå upp, utan genom att klappa i händerna. Det är M. Pierre Janet, professor i experimental- och jämförande psykologi, som ställer sig vid lärarebordet, å hvilket han lägger en stor hög af lösa anteckningar. I motsats till nära nog alla föreläsare jag haft tillfälle höra i Paris, sitter icke professor Janet i sin lärestol utan han håller sig på rörlig fot, något som åtminstone jag för min del anser i icke oväsentlig mån bidraga till att höja intrycket af föreläsningen. Han börjar oförtöfvadt: *Messieurs!* Lustigt nog är det nämligen så, att en fransk akademisk föreläsare aldrig låtsar om, att han talar till andra än *manliga* åhörare. Salen kan måhända till niotiondelar vara fylld med damer, men det blir ändå städe *mina herrar* både vid föreläsningens början och under dess lopp.

Bestyrelsen för världsutställningen i Liège hade, bland annat smått och godt, satt i gång föreläsningar af framstående vetenskapsmän från olika länder. Under mitt vistande i Liège var det just professor Janet som uppträdde, och jag var strax på det klara med, att af den mannen skulle jag kunna lära mycket och detta icke minst hvad beträffar konsten att hålla en verkligt god föreläsning. Mitt första intryck har jag nu fått bekräftadt. Af det fyrtiotal föreläsare, som jag under denna tid haft tillfälle höra här i Paris, skulle jag knappast vilja beteckna flera än fyra såsom *synnerligen goda* och af dessa fyra vill jag kalla två *utmärkta*: M. Janet på Collège de France och M. Dumas på la Sorbonne. Den förstnämnde af dem vågar jag dock sätta högst. Han synes mig nämligen bäst sitta inne med den svåraste af alla konster, den att vara naturlig.

* * *

Ej långt från Panthéon, templet ägnadt Frankrikes stora, eller åtminstone såsom stora ansedda minnen, ligger en till det yttre rätt oansenlig byggnad, öfver hvars hufvudingång läses inskriften *Musée Pédagogique*. Huset har n:o 41 *Rue Gay-Lussac*, hvilken gata fått sitt namn efter den berömde franske fysikern, och är hörnhuset mellan denna gata och *Rue Louis Thullier*, förut kallad *Rue des Ursulines*. Då jag för mer än tjugo år sedan första gången besökte denna ärevördiga byggnad, som ursprungligen var ett gammalt nunnekloster, fanns här inrymd Frankrikes första och enda slöjdlärareseminarium. Upprättandet af denna läroanstalt har sin särskilda lilla historia, som för svenska

lärare kan vara af ett visst intresse, och som jag nu under en tid haft anledning dagligen påminna mig.

I den forna klosterträdgården, som är afstängd från gatan medelst ett järnstaket, blickar mig nämligen hvarje dag till mötes bilden i brons af en länge sedan afliden gammal värderad vän. Med rörelse har jag läst inskriften på fotställningen: *A. G. A. Salicis, organisateur de l'enseignement manuel dans les écoles normales de France. Ses anciens élèves et collaborateurs de l'Ecole Normale spéciale de Travail manuel 1890.* (Till minne af G. A. Salicis, ordnaren af slöjdundervisningen i Frankrikes seminarier. Hans gamla lärjungar och medarbetare vid Slöjdläroarseminariet 1890.)

Gustave-Adolphe Salicis föddes 1818 och utbildade sig efter fullbordade skolstudier till sjöofficer. Han deltog med utmärkelse i flera krig men drog sig redan 1857 tillbaka på landbacken i egenskap af lärare vid den berömda polytekniska skolan i Paris. Under belägringen af denna stad 1871 förde han befäl inom nationalgardet och grundade strax därefter en förening för vård af fader- och moderlösa barn. I denna förening verkade han under åtskilliga år såsom ordförande. Sin egentliga lifsgärning har Salicis dock utfört genom sitt af hänförelse och viljekraft burna arbete för införandet af uppfostrande arbetsundervisning i de franska folkskolorna. Början gjordes i folkskolan vid *Rue Tournafort*, en skola, som nu bär hans namn. År 1882 erhöll Salicis uppdrag af regeringen att studera denna undervisning i andra länder, och på så sätt kom han äfven till Sverige och Nääs. Jag har här framför mig en af Salicis till undervisningsministern efter återkomsten ingifven rapport öfver sina iakttagelser under resan, i hvilken han på ett synnerligt smickrande sätt uttalar sig om Sverige och de personer han där lärde känna. Måhända kan det vara af intresse för nuvarande generaldirektör Sahlin att läsa följande: »Såsom jag redan tror mig hafva förberedt Eder på, Herr Minister, blef tyska språket alldeles otillräckligt, men uppdraget har blifvit oss angenämt, tack vare en ung Upsalastudent, M. Sahlin, son af universitetets rektor, som åtagit sig det besvärliga uppdraget att vara tolk i Sverige och Norge. Tack vare hans oförtrutna nit försvunno alla svårigheter.» Efter återkomsten till Paris föreslog Salicis bland annat, att dels tre lärare skulle sändas till Nääs för att genomgå kurs i slöjd, dels ock att ett slöjdläroarseminarium skulle upprättas i Paris. Båda dessa förslag vunno ministrernas godkännande; de trenne lärarne kommo till Nääs och seminariet kom till det gamla Ursulinerklostret. Den nyupprättade läroanstalten hade dock en ganska kort varaktighet, ty den stängdes redan 1885 efter blott tre års verksamhet. Jag tror knappast förlusten var så synnerligen stor. Klassundervisning med sågning och hyfling i takt, och vid hvilken alla lärjungar i en klass hållas på samma ståndpunkt, en undervisningsform, som ännu praktiseras i franska skolor och därifrån vunnit insteg äfven i Danmark och Norge, har Salicis till sin upp-

hofsman. Han tillämpade denna sin älsklingstanke vid lärare-utbildningen och resultatet — ja, därom kan hvar och en öfvertyga sig vid besök i någon af Paris folkskolor för gossar. Mer än någonsin är jag öfvertygad, att blott den individuellt ordnade och ledda slöjdundervisningen kan blifva i verklig mening uppfostrande. Men nu till *Musée Pédagogique*.

* * *

Hårda, men också i många afseenden fruktbringande lärdomar hade det fransk-tyska kriget 1870—71 gifvit Frankrike. En af dessa var att man fått ögonen öppna för folkbildningens låga ståndpunkt i det land, som framför andra gjorde anspråk på att hafva predikat människorätt och människovärde. Handen sattes också omedelbart till plogen. Ett exempel bland många på denna till lif väckta nitälskan för en bättre folkundervisning är, att redan den 1 juli 1871 — freden i Frankfurt hade undertecknats 10 maj samma år — påbjöd den dåvarande undervisningsministern Jules Simon, att i ministeriet skulle upprättas en samling af böcker, kartor och apparater, lämpliga att användas vid undervisningen i folkskolan, och att denna samling borde omfatta skolböcker och åskådningsmateriell äfven från andra länder. Genom en senare bestämmelse af 1872 blef detta sålunda upprättade skolmuseum (*Musée scolaire*) ökad med en afdelning för böcker och dokument, ägnade att historiskt belysa folkundervisningens ståndpunkt i Frankrike, såväl före som efter den stora revolutionen. Thiers tredje republikens första president, blef emellertid störtad 24 maj 1873 och med honom Jules Simon, berömd, icke blott som statsman och talare, utan äfven som en af sin samtids främste tänkare och vetenskapsmän.

Sex år förflöto dock innan det af Simon gifna uppslaget kom till någon nämnvärd utveckling. Det var en annan berömd Jules — Jules Ferry, som lade den grund, på hvilken den nuvarande franska folkskolan är uppbyggd, genom att göra undervisningen inom densamma kostnadsfri, obligatorisk, «*laïque*», d. v. s. konfessionslös och ledd af lekmän. Ferry var äfven en varm vän och befrämjare af slöjdundervisningens införande i folkskolorna, och jag minnes ännu med förtjusning ett af honom i Paris någon gång under våren 1883 hållet tal, som jag hade tillfälle åhöra, hvaruti han på ett liffullt och öfvertygande sätt framlade sina åsikter om det praktiska arbetets stora betydelse för en allsidig uppfostran.

Af Simons *Musée scolaire* blef nu ett *Musée Pédagogique* med ett därtill hörande *Bibliothèque centrale de l'enseignement primaire* (centralbibliotek för folkundervisningen). Det var *Ferdinand Buisson*, säkerligen en af Frankrikes allra främsta pedagoger och praktiska skolorganisatörer, som fick på sin lott att ordna den nya inrättningen, likasom han var ministerns högra

hand, då det gällde att förverkliga de af Ferry genomdrifna lagarna för det nyfödda Frankrikes nyfödda folkskola.

Det bestämdes, att museet skulle bestå af fyra afdelningar, nämligen: 1) Skolmateriell (ritningar å skolbyggnader, skolmöbler m. m.); 2) Undervisningsmateriell (kartor, taflor, modeller, geografiska, vetenskapliga och teknologiska samlingar); 3) Centralbiblioteket (böcker för lärare, böcker för lärjungar, skolbibliotek, folkbibliotek) samt 4) Dokument, som beröra uppfostrans och undervisningens historia. Denna indelning har i stort sedt blifvit bibehållen, men under årens lopp hafva äfven andra uppgifter tillkommit, ägnade att vidga och utveckla museets verksamhet som centralanstalt för hela Frankrikes folkundervisning. Först och främst det 1882 upprättade »*Bibliothèque circulante*» (vandringsbiblioteket). Detta har till ändamål att underlätta studier för erhållandet af kompetens till seminarielärare och folkskoleinspektörer. Till lärare, som medels intyg af vederbörande folkskoleinspektör styrker, att han eller hon förbereder sig till en pedagogisk examen, sänder museet kostnadsfritt till alla delar af Frankrike en liten låda med de önskade arbetena. Lånet gäller att börja med för tvenne månader, men kan därefter förnyas. Vandringsbiblioteket har tre afdelningar: den humanistiska, den naturvetenskapliga och den pedagogiska.

Samma år eller 1882 började utgifvandet från museet af en egen pedagogisk tidskrift, *Revue pédagogique*, som i sina hitintills utkomna 47 delar innehåller många värdefulla uppsater. Jag har läst igenom åtskilliga af dem och har därvid särskildt lagt märke till, huru de franska skolmännen under de senare åren allt mer och mer fått ögonen öppna för, att de icke minst på uppfostringskonstens område kunna hafva något att lära äfven från andra länder.

Men Musée Pédagogique har velat vara de franska lärarne till hjälp icke allenast genom det skrifna och tryckta utan äfven genom det talade ordet. Sedan omkring tjugo år tillbaka afhållas vid museet regelbundna föreläsningar, hvilka hafva till ändamål att underlätta afläggandet af vissa pedagogiska examina eller att gifva lärare vid lägre och högre skolor en inblick uti andra länders undervisningsväsende och i nyare undervisningsmetoder.

Sedan år 1896 har med museet blifvit förenad en ny afdelning af stort intresse, och säkerligen till allra största gagn för hela Frankrikes folkbildning. Jag menar afdelningen för utlämnandet af ljusbilder. Från denna sändes till hvarje lärare, som därom i enlighet med ett visst formulär gör framställning, kostnadsfritt serier af ljusbilder, i allmänhet åtföljda af beskrifningar, hvilka kunna tjäna till ledning vid populära föreläsningar för yngre och äldre. Man har nämligen i Frankrike fått klart för sig att blott genom fortsatt undervisning och blott under förutsättning att denna fortsatta undervisning göres så intresseväckande som möjligt, kan folkskolans arbete blifva af mera varaktigt gagn.

Jag skulle här utan svårighet kunnat gifva några siffror om antalet ljusbilder, som stå till förfogande och om antalet sändningar under sistförflutna år, men siffror och tal säga så litet i och för sig själfva, de hafva betydelse blott såsom medel för jämförelse. Säkert är, att den med museet förenade afdelningen för ljusbilder omfattats med stegradt intresse och träget anlitas, icke allenast af lärare utan äfven af officerare, hvilka arbeta för hvad i Sverige blifvit kalladt fälthögskolan, den allmänna värnepliktens naturliga och nödvändiga följesven. På det jämväl små och fattiga kommuner skola kunna draga nytta af denna utlåning af ljusbilder, har man gått i författning om, att fullt användbara skioptikon kunna få köpas till jämförelsevis synnerligt billiga priser. Jag har under mitt vistande här i Paris trädt i underhandling med några af de firmor, som förse de franska folkskolorna med denna undervisningsmateriell och hoppas kunna ordna så, att våra svenska folkskolor blifva i tillfälle från Nääs erhålla goda skioptikon till billiga, om än på grund af frakt-, tull- och likartade omkostnader något förhöjda priser. Bäst vore emellertid, om tillverkningen kunde ske inom vårt eget land, och därför ser jag egentligen intet hinder. Materialier, arbetskrafter och driftkostnader böra kunna ställa sig fullt lika billiga i Sverige som i Frankrike; det är kanske blott företagsamheten, som icke är lika stor. Ytterligare utvecklade och fördjupade blef emellertid verksamheten vid museet, då med detsamma 1903 förenades *L'Office d'informations et d'études*, ett uttryck, som måhända lämpligen kan öfversättas med *Upplysnings- och studiebyrån*. Denna afdelning, som tvenne år tidigare blifvit upprättad såsom en själfständig byrå inom undervisningsministeriet, har till ändamål att följa undervisningsväsendets framsteg i andra länder, upprätta och vidmakthålla samlingar af officiella dokument, hvilka härmed stå i samband, och vara till tjänst med upplysningar i hithörande frågor. Om en dylik byrå skall kunna blifva till verkligt gagn, kräfves emellertid af dess ledare något helt annat än att blott vara skicklig arkivarie och oförvitlig ämbetsman. Musée Pédagogique har haft lyckan i dr. H. Friedel erhålla rättet mannen på den rätta platsen. Med en omfattande kunskap i lefvande språk, något hos äfven den högst bildade fransmannen ytterst sällsynt, med på egen erfarenhet grundade djupa insikter i uppfostrings- och undervisningsfrågor och med mer än vanlig lärdöm inom olika vetenskaper, förenar dr. Friedel en personlighet, som man strax lär akta och hålla utaf. Då emellertid hvar och en blott kan tala för sig själf, kanske jag riktigare bör säga, att han åtminstone vann *mitt* hjärta vid vårt första möte och — vinsten må nu vara stor eller liten — nog får behålla det så länge jag lefver.

Det är gifvetvis förknippadt med mycket stora svårigheter att kunna hålla dylika samlingar af officiella berättelser från så många olika länder närmelsevis fullständiga. Nya dylika utgifvas ju årligen, och de föregående blifva då samtidigt föråldrade.

Det finnes väl knappast någon vetenskap, som så mycket bär karaktären af att vara ett stundens barn som just statistiken. Jag minnes ännu lifligt ett svar, som jag för åtskilliga år sedan fick just här i Paris af en sekreterare vid Seineprefekturen. På min fråga om huru många folkskolor som för närvarande finnas i Paris, svarade han: Det kan jag verkligen icke säga, men förra månaden hade vi så och så många. Att hvad särskildt vårt fosterland beträffar rätt stora luckor förefinnas, kunde jag naturligtvis vid första ögonkastet lägga märke till. Statsrådet Berg har emellertid godhetsfullt lofvat draga försorg om, att det svenska facket skall blifva fylligare.

Alltifrån sitt upprättande har byrån satt som en af sina främsta uppgifter att anställa undersökningar rörande på dagordningen stående skolfrågor, och offentliggöra resultatet af dessa undersökningar. Hitintills hafva utkommit: *H. Bornecque, L'enseignement des langues anciennes et modernes dans l'enseignement secondaire des garçons en Allemagne* (Undervisningen i klassiska och moderna språk vid de högre gosskolorna i Tyskland); *Ch. V. Langlois, La préparation professionnelle à l'enseignement secondaire* (Fackbildningen inom de högre läroverken); *V. H. Friedel, Traitement des instituteurs et des institutrices à l'étranger* (Lärare och lärarinnors aflöning i utlandet); *M. Maurice Pellisson, Sur les Oeuvres auxiliaires et complémentaires de l'école*, (Om inrättningar, som tjäna att hjälpa och fullständiga skolans arbete); *A. Panthier, Enquête historique sur l'Enseignement manuel* (Historisk undersökning rörande slöjdundervisningen). Uti denna senare redogöres bl. a. på ett jämförelsevis fullständigt sätt för den svenska slöjden och för de uppslag denna gifvit. Måhända dock — därom kan jag emellertid ej yttra mig fullt opartiskt — de ordalag, uti hvilka detta sker äro alltför mycket berömmande.

Själftva museet upptager för närvarande femton större och mindre, mest mindre salar och rum med följande afdelningar:

1. Utställningen från främmande länder.
2. Arbeten af lärare och lärjungar från franska skolor.
3. Utställning från förläggare af undervisningsmateriell (böcker undantagna).
4. Apparater för undervisning i matematiska och fysiska vetenskaper.
5. Naturhistoriska samlingar.
6. Afdelning för undervisning i ritning (förebilder och lärjungearbeten).
7. Afdelning för undervisning i geografi.
8. Afdelning för skolbyggnader och skolmöbler.
9. Afdelning för skolhygien.
10. Utställning af kvinnliga handarbeten.
11. Afdelning för dräkter.

Den första afdelningen utgöres hufvudsakligen af hvad som vid världsutställningen i Paris 1900 fanns på de främmande ländernas skolafdelningar, och som på därom framställd begäran sedermera skänktes till franska staten. Sverige är här representeradt med utställningar från Stockholms folkskolor, Nääs, Palmgrenska Samskolan m. fl.

Man kan vid besök i denna afdelning knappast underlåta lägga märke till, att det mesta af hvad här finnes ter sig rätt

föråldradt och urblekt. Detta är ju för resten helt naturligt. Inom alla länder — de må nu kallas kulturländer eller ej — försiggå oafbrutet större eller mindre ändringar på undervisningsväsendets område. En skolbyggnad, som i år anses stå på höjden af fullkomning, har redan nästa år kommit i något afseende på efterkälken, då den jämföres med hvad som sedan uppstått. Detsamma gäller skolmöbler, kartor, planscher, apparater och för öfrigt all åskådnings- och undervisningsmateriell. Det gäller äfven undervisningsmetoder. Ingenstädes framstår detta så tydligt som på ett pedagogiskt museum, åtminstone blir detta händelsen för den, som på annat sätt har tillfälle följa med här ifrågavarande utveckling. Jag börjar därför allt mer och mer luta åt den åsikten, att ett dylikt museum visserligen kan hafva historiskt intresse, kan visa hvad som varit men knappast förmår blifva i nämnvärd mån vägledande, då man verkligen vill taga reda på, hvad som vid tiden för undersökningen finner användning i de olika länderna. För några år sedan hyste jag planen att efter råd och lägenhet på Nääs söka få till stånd ett slags skolmuseum. Jag rådförde mig härom med nuvarande läroverksrådet dr. Lagerstedt, den på detta område antagligen mest sakkörstandige inom vårt land. De skäl han framdrog mot förverkligandet af denna plan voro enligt min mening afgörande. Jag lät därför tanken fara och gjorde däri säkerligen rätt. För att ett pedagogiskt museum skall i någon väsentlig mån kunna fylla sin hufvudsakliga uppgift, att visa det uppvisbara hos olika länders skolväsende, måste det icke allenast föfoga öfver mycket stora lokaler och högst betydliga penningemedel men äfven öfver aldrig tröttnande fullt sakkunniga ledare och tjänstemän. Jag tror för min del, att denna sakkunnighet är allt annat än lätt förvärfvad och än svårare att bibehålla. Man måste, synes det mig, hafva en lång praktisk skolverksamhet bakom sig, kunna tillräckligt många främmande språk, hafva tillfälle ofta företaga resor i pedagogiskt syfte men framför allt hafva öppen blick för hvad som är väsentligt och hvad som är oväsentligt. Ledarne af *Musée Pédagogique* hafva visst icke varit blinda för, huru svårt en dylik inrättning har att ständigt befinna sig — jag begagnar här ett engelskt uttryck — *up to date*. Också söker man att så ofta som möjligt anordna särskilda utställningar, där det nyaste från olika länder kan uppvisas. Denna afdelning benämnes *Prêts temporaires*, ett uttryck, som måhända skulle kunna öfversättas med *Tillfälliga lån*. De första, som på därom framställd begäran sände föremål till denna nya afdelning, voro Londons skolråd och August Abrahamsons Stiftelse på Nääs.

Ehuru *Musée Pédagogique* här i Paris, så långt min erfarenhet sträcker sig, nog är det mest betydande och mest fullständiga i sitt slag i Europa, tyckes det knappast omfattas med något särskildt intresse af vederbörande lärare och lärarinnor. Museet hålles öppet om torsdagarne, då i allmänhet ingen undervisning pågår i skolorna. Jag har varit där åtskilliga gånger

men ännu ej träffat på någon annan besökare. Naturligtvis drar jag icke af detta sakförhållande den förhastade slutsatsen, att museet aldrig besökes af de parisiska lärarne, men någon större tillströmning från deras sida tyckes dock icke äga rum, hvilket ju är skada. Den enda afdelning, där trängsel förekommer, är afdelningen för dräkter. De, som här trängas, äro emellertid knappast pedagogiskt intresserade i uttryckets vanliga bemärkelse, utan mamm- eller bonneåtföljda småbarn, som lockas hit af de många vackra dockorna. Utställningen i denna afdelning består nämligen af ungefär 50 centimeter höga dockor, iklädda dels ännu i skilda delar af Frankrike och dess kolonier använda folkdräkter, dels historiska dräkter från olika tider. Dessa dräkter äro i allmänhet utförda af elever vid franska folkskollärarynnesseminarier och fortsättningsskolor. Mlle Koenig, förutvarande inspektris vid Paris folkskolor, har gifvit uppslaget till och leder fortfarande denna samling, som tvifvelsutan är af ganska stort kulturhistoriskt intresse. Det är en riktig glädje att höra den gamla damen tala om sina kära dockor, öfver hvilka hon, och detta med fullt skäl, är icke så litet stolt. Äfven främmande länder äro något representerade, Sverige genom en älsklig blondin i Österåkerdräkt. För att man skall kunna få se, att vi äfven hafva annat att bjuda på, har jag till museet öfverlämnat en samling färglagda afbildningar på svenska folkdräkter. Nuvarande direktör för Musée Pédagogique och allt hvad därmed står i samband är den framstående vetenskapsmannen M. Langlois, professor i historia vid la Sorbonne. För visad välvilja står jag till honom i stor tacksamhetsskuld.

Om jag för min del icke tror, att själfva museet är till så synnerlig stor direkt nytta för de franska lärarne, synes mig däremot detta vara fallt med *biblioteket*. Jag har här tillbragt många dagar och sålunda haft tillfälle få en rätt god inblick uti såväl dess omfattning som dess arbetssätt. Sakkunniga och i alla afseenden tillmötesgående tjänstemän hafva härtill varit mig behjälpliga. Biblioteket innehåller för närvarande omkring 75,000 volymer, ordnade icke i afdelningar efter innehållet utan i nummerföljd. Vid katalogiseringen har man följt samma system som det vid *British Museum*, d. v. s. hvarje arbete kan i katalogen återfinnas både under författarens namn och under rubriken för innehållet. Dessa rubriker äro, såvida jag räknat rätt, 735. Om jag sålunda exempelvis är intresserad af att veta, hvad som finnes i biblioteket utaf det jag själf skrifvit om slöjd, återfinnes detta i katalogen både under *Salomon (Otto)* och under rubriken *Travail manuel* (Suède), med angifvande på båda ställena under hvilka nummer hvarje särskildt arbete kan begäras. Denna begäran framställes skriftligen på en *Bulletin de demandes*, som upptager kolumner för författarens namn, för arbetets titel och för katalogens nummer. Dato, namn och bostad skall därjämte antecknas. Det är rent af förvånande huru hastigt ett sålunda begärdt arbete erhålles, något som desto tydligare framträder

vid en jämförelse med förhållandena på *Bibliothèque Nationale*, där man i allmänhet måste gifva sig till tåls vida öfver en timme, innan det önskade erhålles.

I motsats till museet är biblioteket träget anlitadt. Visserligen finnas blott ett femtiotal platser, men dessa äro i allmänhet åtminstone på eftermiddagarne fullt upptagna. Här som på föreläsningarne äro damerna starkast företrädde, hvarmed jag dock ingalunda har velat säga, att icke äfven åtskilliga lärare komma upp i ändamål att öka sina kunskaper på det ena eller andra området. Såvidt jag kunnat förstå anlitas biblioteket hufvudsakligen af lärarinnor och lärare, hvilka förbereda sig till någon examen och för detta ändamål tagit tjänstledighet under längre eller kortare tid. En och annan kommer nog också hitupp — jag skrifver detta just på biblioteket — för att skaffa sig materialier vid utarbetandet af någon särskild lektion, men detta är nog inte så många. De allra flesta, som här läsa och anteckna, göra det för examens skull. Hvad de franska lärarne och lärarinnorna beträffar, äro dessa examina många och af olika beskaffenhet. Jag nämner här blott några. Först och främst examen för erhållande af *le brevet élémentaire*, d. v. s. hvad vi i Sverige skulle kalla folkskollärarebetyg. Det är nämligen i Frankrike så, att blott den, som är i besittning af ett dylikt intyg, har rättighet meddela undervisning i folkskola. Jämte denna för alla lärare och lärarinnor på folkundervisningens område gemensamma pröfning, finnas äfven examina för erhållande af *le brevet supérieur*, ett högre intyg och s. k. *Certificats d'aptitude*. De sistnämnda hafva att göra med de i Frankrike mycket förekommande *Concours*, täflingar för erhållande af någon bestämd befattning eller någon bestämd förmån, exempelvis såsom folkskoleinspektör, seminarieadjunkt, lärare vid seminarier och högre folkskolor i lefvande språk, slöjd, bokföring, ritning eller sång, för vinnande af inträde vid något af de högre seminarierna, för att erhålla resestipendium o. a. d.

Examen. Jag har kommit att tänka på, huru olika det just i detta afseende är ställdt för mig och för det stora flertalet af dem, som begagna sig af de här tillgängliga bokskatterna. Alla lära vi oförtröttadt, alla göra vi anteckningar och utdrag, men syftet med vårt arbete såväl som förutsättningarna för detsamma äro väsentligen olika. Midt emot mig sitter en ung lärarinna. Hon skall antagligen försöka sig på någon pedagogisk examen; jag ser att hennes studier för tillfället äro riktade på Pestalozzi och hans grundsatser. Det är *De Guimpes*, *Histoire de Pestalozzi*, i hvilken hon som bäst pluggläser och hvarur hon träget gör anteckningar. Jag sneglar tvärs öfver och finner att min vis à vis just håller på med ett af de kapitel, som behandla Pestalozzis verksamhet i Burgdorf. Boken är mig välbekant — jag har för åtskilliga år sedan öfversatt delar däraf till vårt språk och har antagligen manuskript till denna öfversättning liggande i någon låda — hvarför jag något

så när kan följa med gången af läsningen. Nu antecknar hon att Pestalozzi mot slutet af juli 1799 börjar undervisa i *Hintersässenschule*, nu att ordinarie läraren där var *Samuel Dysli*, nu att nämnde Dysli samtidigt utöfvade det lofvärda skomakeriyrket — min snälla flicka, lägg för all del detta väl på minnet, så att du ej blir kuggad på något så viktigt i samband med Pestalozzi och hans lifsgärning — nu har hon kommit till *Jungfrau Stähli* (jag ser, att hon uttalar namnet Stähli med stark tonvikt lagd på sista stafvelsen), nu läser hon om den offentliga examen, som Pestalozzis klass underkastades i mars 1800 och om det intyg regeringskommissionen afgaf. Nu har hon kommit till det ställe, där det först talas om, att Pestalozzi vill *mekanisera* och sedan, att han vill *psykologisera* undervisningen. Måtte hon nu blott inte ställd inför sin examenskommission taga fel på dessa båda ord. Med glädje ser jag därför, att hon går bort till skåpet med alla uppslagsböckerna och tar fram Littré's stora *Dictionnaire de la langue française*. Rätt gjordt min lilla vän. Slå nu först upp *mécaniser* och sedan *psychologiser*. Det förra ordet betyder »att göra något likt en maskin» och det senare — ja, det finns inte i hela det stora lexikonet, så nu är du riktigt illa ute. Tänk om någon af dina examinatore — du kommer att få minst tre sådana — skulle begära förklaring just på detta uttryck, hvad skulle du väl då svara? Jag ser, att du nu försöker med *Dictionnaire de l'Académie française*, jäså, inte heller där. Det var ju sorgligt, och du får på dig en min, som tydligen ger uttryck för tanken: hvad skall en stackars flicka nu taga sig till? Tyvärr är jag icke presenterad för dig, min unga studiekamrat. Jag skulle annars kunnat gifva dig ett godt råd. Nu vågar jag det inte, för det skulle kunna tydas som påflugenhet eller kanske rent af som ett försök till otillbörligt närmande. Kanske jag kunde sätta i gång en tankeöfverföring! Jag koncentrerar hela min tankekraft på namnet Buisson, och se det gick verkligen! Nu hämtar du der berömde skolmannens berömda om än numera något föråldrade *Dictionnaire de Pédagogie*, och så är du räddad. Slå nu bara upp artikeln Pestalozzi, ty där står, att Pestalozzi med uttrycket *psychologiser* menat följande: »Det gäller att underordna formerna för hvarje undervisning de eviga lagar, i enlighet med hvilka människosjälén höjer sig från sinnliga åskådningar till tydliga begrepp.» Kan du nu blott lära dig detta riktigt bra utantill, så bra, att om någon af dina examinatorers vetgirighet händelsevis skulle vara riktad på hvad fader Pestalozzi menat med att *psykologisera undervisningen*, du utan att stappla kan lämna honom den äskade upplysningen, finnes det stora utsikter för dig att blifva godkänd åtminstone i den delen af ämnet.

Som sagdt. Huru olika äro icke förutsättningarna, och huru olika måste icke därför vi två tillfälliga studiekamrater uppfatta ett och detsamma. Å ena sidan af bordet den unga flickan, som kanske helt nyligen gick ut från seminariet och

hvars erfarenhet på undervisningens område måste vara jämförelsevis ringa. Å andra sidan jag med minst trettiofem års lärareverksamhet bakom mig, och som nära nog oafbrutet sökt ur lifvet och ur böcker öka mitt skröpliga kunskapsföråd. Jag har — för att nu hålla mig till nyss anförda exempel — besökt de platser, där Pestalozzi lefvat och verkat, jag har läst icke så obetydligt af och icke så obetydligt om denne store uppfostrare. Jag har sökt sätta mig in i hans tankegång och lärt mig älska honom som personlighet. Måste icke med nödvändighet jag lägga en helt annan betydelse i Pestalozzis uttryck än hvad hon där midt emot mig kan göra. Och hvaruti ligger väl då den egentliga skillnaden. Det förefaller mig, som om den måhända skulle kunna uttryckas på ungefär följande sätt. Mlle Valentine Maquet — jag kallar henne så i mina tankar — säger »så och så är det, medan jag om samma sak åtnöjer mig med att säga: »jag tror, att det förhåller sig så och så.» Hon går igenom i den pedagogiska examen; jag skulle med all säkerhet icke göra det.

* * *

Nu till de läroanstalter, hvilkas undervisning jag denna tid haft förmånen begagna mig af. Vid denna redogörelse, som nödvändigt måste blifva mycket kortfattad, börjar jag med det mångbesjunga och därför äfven städe med ett romantiskt skimmer omhvälfda *Quartier Latin*. Den »latinska stadsdelen» är jämte det tillstötande *La Cité* Paris äldsta del och af ålder sätet för det vetenskapliga lifvet i Frankrikes — eller som fransmännen själfva älska kalla Paris — världens hufvudstad. Ehuru nog mycket af romantiken inom denna den eviga ungdomens, men äfven det eviga pedanteriets stamort, blifvit bortblåst af de senare årtiondenas mera förståndsmässiga uppfattning rörande studier och studenter, likasom de gamla krokiga och smala gränderna från medeltiden fått vika för snörräta boulevarder och gator, så finnes dock ännu åtskilligt kvar, som sätter en säregen prägel på detta kvarter af Paris, och som skiljer det från alla andra delar af världsstaden. Visserligen möter man icke numera forna tiders grisetter med korg på armen, dessa grisetter, som romanförfattare och poeter gjort sitt bästa att idealisera, men man möter i stället så många fler mer eller mindre näpna studentskor med den oundvikliga bokportföljen (*la serviette*) under armen. Visserligen hafva studenterna mestadels bytt ut vinpokalen mot det ej fullt så romantiska öl-eller mineralvattensglaset, och studentbaretten mot den vanliga låga hatten, och visserligen uppför man sig fullt lika hyfsadt på *Rue des Ecoles* som på *Boulevard des Italiens*, men man märker dock ögonblickligen, att det latinska kvarteret har något visst öfver sig, något som blott en universitetsstad har att uppvisa.

Medelpunkten i denna universitetsstad, omkring hvilken öfriga läroanstalter gruppera sig, är *la Sorbonne* eller *l'Université*

de Paris. La Sorbonne stöder sig på gamla anor, ty den har sitt upphof i en läroanstalt, som under midten af 1200-talet stiftades af prästen Robert de Sorbon för att mottaga några professorer och studenter vid det femtio år tidigare grundade universitetet.

Själftva året, då ifrågavarande läroanstalt, som sedan tog namn efter stiftaren, började sin verksamhet, tyckes dock fortfarande sväfva i dunkel. Åtminstone uppgifver Gréard uti det synnerligen intressanta arbetet *Nos adieux à la vieille Sorbonne* (Vårt farväl till det gamla Sorbonne) icke färre än åtta olika år nämligen 1242, 1250, 1252, 1253, 1255, 1256, 1257 och 1267, om hvilka han säger, att de alla kunna hafva skäl för sig, men att intet har stöd hos någon afgörande auktoritet. Jag nämner detta naturligtvis icke emedan jag tror det skulle kunna vara af särskildt värde för svenska lärare att veta, om Pariseruniversitetet började sitt arbete redan 1242 eller först tjugofem år senare, utan helt enkelt därför, att det icke skadar, om lärare då och då få sin uppmärksamhet riktad på, att många af historiens årtal äro och på grund af sin natur också måste vara tämligen sväfvande. Jag påminner mig just något, som verkligen i detta sammanhang kan vara upplysande. Det hände sig att en vetenskapligt bildad man skulle taga reda på, hvilket år den af mig ledda läroanstalten började sin verksamhet. Huruvida han vid denna undersökning använde vetenskapliga metoder eller ej är mig obekant, men hvad jag däremot säkert vet är, att det af honom uppgifna årtalet icke var det riktiga, ty:

därom kan jag ge besked,
om ni så vill.
för jag var med.

När det nu synes vara så svårt för en, den där talar i vetenskapens namn, att taga reda på något så jämförelsevis närliggande, som hvilket år man på Näs tog itu med att utbildade lärare, huru mycket svårare måste det icke då vara att med visshet kunna uppgifva, hvilket år undervisningen vid hvad som nu kallas *la Sorbonne* i själfva verket först blef meddelad.

Som allt stort och betydelsefullt har l'Université de Paris börjat i liten skala. Så småningom stegrades dess inflytande inom dåtidens lärda värld, och läroanstalten blef snart nog en slags medelpunkt för undervisningen i teologisk skolastik. »Det är i Paris» — skrifver Luther omkring 1555 — »som den berömdaste och mest utmärkta läroanstalt finnes, man kallar den *la Sorbonne*». Näst efter den egentliga stiftaren, *Robert de Sorbon*, är det Richelieu, till hvilken den parisiska högskolan kan anses stå i den största tacksamhetsskulden. En af den store statsmannens lefnadstecknare skrifver, att det icke finnes något arbete som Richelieu ägnade större hänförelse än det, som stod i samband med *la Sorbonne*, dess yttre utvidgning och dess inre

utveckling. Han var förtjust, då man sade, att samtidigt med att han förstörde de monarkier, hvilka voro fientliga mot Frankrike, byggde han upp la Sorbonne. Richelieu ligger begrafven i la Sorbonne's kyrka. Han valde här själf grafplatsen redan tjugo år före sin död.

La Sorbonne var under århundraden icke allenast en läroanstalt utan äfven en slags domstol i andliga och vetenskapliga frågor. Från medeltiden och till början af sjuttonhundratalet utfärdades härifrån mer än tusen förkastelsesdomar öfver som kätterska och vilseledande ansedda skrifter. Det stora flertalet af dem hade till författare numera tämligen okända personer, men man träffar äfven namn sådana som Descartes (Cartesius) och Fénelon. I sinom tid kom turen äfven till Rousseau. Domen öfver *Émile* omfattar icke färre än femtioåtta hufvudanklagelser, hvilka själfva sedan äro underafdelade i villfarelser af första eller af andra ordningen och närmare utvecklade på etthundratrettiosju spalter i folioformat. »Boken» — säger föredragaren — »är så mycket mera brottslig som den blifvit våra världsmänniskors och våra halflärdas förtjusning. En hvar vill hafva den hos sig, natt som dag, på sina spatserfärder som i sitt arbetsrum, på landet såväl som i staden. Ingen skola är nu för tiden så högt uppskattad som denne förmente filosof.» Och själfva domslutet, som hopar den ena liknelsen på den andra, sammanställer författaren än med Diogenes, cynismens och utsväfningens mästare, än med Herostrat, helgedomens mordbrännare, än med Catilina, än med Nero och nedkallar öfver hans hufvud den andliga och världsliga maktens alla åskor. Det torde kunna betecknas som en ödets ironi och som en god lärdom i afseende på mänskliga förhållandens obeständighet; att mindre än hundra år efter detta hårda domslut i samma sal föreläsningar höllos just öfver Rousseau och hans uppfostringsgrundsatser, under hvilka sanningarna i dessa sofrades från det myckna vidhängande slagget; och dessa snillrika sanningar blefvo med hänförelse mottagna af en ifrigt lyssnande åhörarskara.

Det nutida Sorbonne har — såvidt jag kunnat förstå — upphört med att utfärda förkastelsesdomar gent emot olika tänkande. Det är en i stor skala planlagd undervisnings — ja kanske i viss mån äfven en uppfostringsanstalt. Dess olika byggnader, af hvilka flera hafva en synnerligen stor utsträckning, upptaga en väsentlig del af det gamla *Quartier Latin*. Själfva undervisningen meddelas vid fem fakulteter, nämligen för protestantisk teologi, juridik, medicin, *sciences* och *lettres* samt vid högskolan för farmaci. Hvad *Faculté des sciences* och *Faculté des Lettres* beträffa, omfattar den förra hufvudsakligen matematik, mekanik och naturvetenskap, den senare hufvudsakligen filosofi, psykologi, historia, geografi samt olika grenar af språkvetenskapen. Vid universitetet tjänstgöra för närvarande mer än 300 lärare och undervisas öfver 12000 studenter. Jag har

naturligtvis icke haft anledning att räkna hvarken de förra eller de senare men finner uppgifterna ifråga mycket sannolika.

Den säkerligen icke minst viktiga delen af universitetets verksamhet utgöres af de för allmänheten anordnade föreläsningarna. Dessa äro icke allenast fullständigt offentliga utan äfven fullständigt kostnadsfria. I sammanhang härmed vill jag fästa uppmärksamheten på den verkliga storslagna frikostighet, hvarmed Frankrike bjuder tillfälle till utbildning, icke allenast för sina egna medborgare men äfven för utlänningar. Bibliotek, museer, offentliga föreläsningar, allt är öppet och kostnadsfritt för de senare såväl som för de förra. Studenter, hvilka hafva för afsikt att förvärfva någon universitetsgrad, erlægga dock vissa inskrifnings- och examensafgifter, men med undantag af dessa fall tillfrågas ingen bildningssökande hvarken hvarifrån han kommer eller hvad han vill. Jag tror just icke, att den franska republikens valspråk: *Liberté, Égalité, Fraternité* (frihet, jämlikhet, broderskap) så synnerligen mycket har sin praktiska tillämpning i våra dagars Frankrike, men på de byggnader, hvilka äro afsedda för museer, offentliga bibliotek och högskolor, försvarar det tvifvelsutän godt sin plats. Under nu ifrågavarande läsår hafva — såvida jag räknat rätt — 34 serier sådana offentliga föreläsningar hållits af professorer vid la Sorbonne.

Genom förmedling af svenska legationen hade jag erhållit tillåtelse närvara äfven vid föreläsningar, uteslutande afsedda för inskrifna studenter. Då de offentliga föreläsningarna gäfvo mer än tillräckligt att välja på, har jag icke haft någon anledning begagna mig af detta medgifvande. Fransedt enstaka besök vid föreläsningar äfven i andra ämnen, är det egentligen tre kurser jag följt vid la Sorbonne, nämligen de af professorerna Dumas, Egger och Levy-Brühl afhållna, och om dem vill jag här säga några ord.

Professor Dumas började sin första föreläsning med ungefär följande ord: Ut det tryckta programmet öfver undervisningen detta läsår uppgifves, att mina föreläsningar skola hållas i Amphithéâtre Guizot fredagar kl. 3 $\frac{3}{4}$ samt att de afhandla *les émotions et les passions*. Dessa uppgifter äro fullkomligt riktiga med undantag af att föreläsningarna hållas i Amphithéâtre Richelieu, att de börja precis kl. 4 och att de afhandla *les mystiques religieux*. Sistnämnda föreläsningssal är, såvidt jag vet, den största på la Sorbonne. Byggd i cirkelform rymmer den med sina fyra läktare omkring ett tusental åhörare. Det oaktadt måste man, för att kunna vara säker på en något så när god plats, ställa sig i kö när dörrarna öppnas ungefär en half timma innan föreläsningens början. Rätt många komma för sent och måste återvända med oförrättadt ärende. Det är under en oafbruten kamp, om än icke för tillvaron så dock för platsen, som föreläsningssalen fylles, och jag har sällan varit vittne till så många drag af hänsynslöshet som just vid dessa tillfällen. »Allt för andra, för sig själf intet», läses i grafskriften

öfver Pestalozzi. »Allt för dig själf, intet för andra» skulle nog ganska träffande kunna känneteckna uppträdandet af många bland denna åhörareskara, där hvar och en dock säkerligen gör anspråk på att räknas till de *bildade*. Brokig är den för öfrigt. Man ser här den eleganta världsdamen, hvars lika eleganta automobil med chauffeur och betjänt står utanför och väntar. Man ser här den allt annat än eleganta ryska studentskan och hennes lika typiske följeslagare den ryske studenten. Man ser här katolska präster, själfmedvetna amerikanskor, sippa engelska missar, svärmiska tyska lärarinnor, flegmatiska holländskor, anamiter, tonkinesare, araber, negrer i olika färgskiftningar och så naturligtvis en stamtrupp af franska studenter och studentskor. Många bevista säkerligen föreläsningen, emedan de verkligen önska lära något, andra emedan detta kan tjäna dem till examensmerit (man skrifer för detta ändamål sitt namn på en framlagd lista), återigen andra emedan professor Dumas är på modet eller därför, att hans personlighet har något för kvinnorna särskildt tjusande, somliga — och dem lär man sig snart känna igen — idka beivstandet af föreläsningar såsom en slags sport, många utländskor betrakta dem blott såsom kostnadsfria språklektioner, och för några äldre herrar gifva de goda tillfällen till en timmes lugn sömn. Å andra sidan komma nog de uppmärksamt lyssnande prästerna hit i afsikt att anteckna de irrläror, som nu predikas i det Sorbonne, hvarifrån förr så många bannstrålar utslungats mot från den allena saliggörande kyrkan afvikande meningar. Och jag själf. Ja, jag sitter här dels för att öka mina kunskaper på psykologiens mångskiftande område och dels — detta kanske i främsta rummet — för att studera formen för föreläsningen, d. v. s. huru professor Dumas behandlar sitt ämne och tar sina åhörare.

Men salen har nu blifvit fylld till sista plats och ej obetydligt däröfver. Det är ju fråga om psykologi, se här ett problem jag vågar framställa till benägen lösning. Jag har nämligen lagt märke till, att en ung ryska, som alltid brukar infinna sig i tillräckligt god tid för att få sittplats på någon af de främsta bänkarna dock föredrager att stå. Hon klifver upp på en liten förhöjning framför lärarebordet, lägger sin anteckningsbok på detta och intar sedan alltjämt stående på förhöjningen en *pose* — jag finner i hastigheten icke något fullt lämpligt svenskt uttryck — hvarvid hon är vänd icke mot föreläsaren utan mot åhörarna. Hvarför gör hon detta? Själf vågar jag icke gifva något afgörande svar på denna fråga, men då jag sett henne stå där, har några rader ur en gammal visa ringt mig i öronen: »Du tycker du är vacker, men det tycker inte jag.»

Något innan föreläsningen skall börja kommer hvad jag skulle vilja kalla professors stab. Den består vanligen af fyra yngre herrar — antagligen biträdande läkare — hvilka sätta sig bakom lärarestolen. Hvad de göra där vet jag icke, men

under alla omständigheter tar det sig ganska ståtligt ut, och jag betvivlar icke att nämnda herrar äro en ögonfågnad för ett halft tusental yngre damer på åhörareplatserna. Punktlighet är furstars höflighet och precis på slaget, d. v. s. när klockan är 4 enligt tornuret i la Sorbonne, intager M. Dumas sin plats, hälsad af lifliga handklappningar. Han är en medelålders man af harmonisk kroppsbyggnad. Anletsdragen äro skarpt markerade, näsan af romersk typ, hår och skägg svart dock med en lätt skiftning i grått och så ögonen. Tyvärr kan jag icke beskrifva dessa ögon på annat sätt än att kalla dem genomträngande och fångande. Man får strax ett intryck, att den mannen äger förmågan behärska andra människors sinnen, känslor och tankar.

Det är personer, hvilka tro sig erhålla direkta uppenbarelser af Gud, af Kristus eller af den heliga jungfrun, professor Dumas under dessa föreläsningar studerar ur hufvudsakligen psykologisk synpunkt. Åtskilliga af den katolska kyrkans helgon hafva sålunda blifvit behandlade på ett kanske icke alltför pietetsfullt sätt. Just i vinter blef en lärare vid en af de högre franska statsskolorna förflyttad, emedan han betecknat Jeanne d'Arc (Jungfrun af Orleans) såsom själsjuk. Detta hade sårat en af lärjungarna i hans religiösa känslor, och som denne lärjunge råkade vara son till en inflytelserik senator eller deputerad — jag minns nu icke hvilketdera — måste undervisningsministern taga itu med att näpsa läraren ifråga. Men det är just sådana åsikter, för hvilka M. Dumas gör sig till tolk och detta hitintills ostraffadt. Hvad som i vetenskapens så ofta missbrukade namn får predikas vid universitetet, det får icke af universitetets forna lärjungar upprepas i skolan. Konsekvensen häri blir måhända svår att fatta för enhvar, som icke vet att i det nuvarande republikanska Frankrike allt — religion, undervisning, lagtolkning, åsikter, handlingar — är mer eller mindre politik, och måste ses ur politikens synvinkel. Om sanningen af de teorier, för hvilka professor Dumas gör sig till talsman, vågar jag icke yttra någon mening, men att han är en af de mest framstående, mest medryckande föreläsare jag någonsin haft tillfälle höra, därom är jag icke i tvifvelsmål.

På *Amphithéâtre Guizot* har under onsdagarna 3,15—4,15 professor Egger föreläst öfver *Les psychologies spéciales*, hvarvid han undersökt en del frågor, som stå i samband med känsla och förstånd. Mitt intryck af den första af hans föreläsningar var ungefär detta: Professor Egger är en lika tråkig föreläsare som han är framstående vetenskapsman. Det var på vippen att första gången jag satt framför honom som åhörare också skulle hafva blifvit den sista. Lyckligtvis skedde detta icke. Jag säger lyckligtvis, ty det har under denna min vinterkurs i Paris kanske icke varit någon lärare, af hvilkens lektioner jag haft så stor behållning som af professor Eggers. Jag har för hvarje gång lärt att uppskatta honom allt mer och mer, och slutat med att

rätt mycket hålla utaf honom. Det ligger alltid fara, ofta äfven orättvisa i att vara hastig i sina omdömen. Jag har så många gånger varnat andra härför och borde icke själf gjort mig förfallen till sådant. Sedan jag blifvit närmare bekant med professor Egger — icke personligen, ty därtill har intet tillfälle gifvits — ser jag i honom på samma gång den skarpe tänkaren, den samvetsgranne läraren och den vördnadsvärde mannen. Han har icke de yttre betingelserna för att vara en eldig och medryckande föreläsare. Han är fjärran från allt effektsökeri, men kanske gör han just därför ett mera varaktigt intryck på dem, som skönja personligheten bakom det entoniga föredraget. Professor Egger har sannerligen gifvit mig mycket att tänka på. Mitt tack kommer aldrig att nå fram till honom, men det är lika väl menadt ändå.

Mellan Dumas och Egger såsom föreläsare ställer jag Levy-Brühl, den tredje af la Sorbonne's professorer, till hvilkens stadigvarande åhörare jag denna vinter kunnat räkna mig. M. Levy-Brühl har talat öfver Descartes' (Cartesius) filosofi och har gjort detta med stor klarhet. Hans föreläsningar, de hållas just å Amphithéâtre Descartes onsdagar 4,45—5,45, hafva varit synnerligen talrikt besökta och i många afseenden lärorika. M. Levy-Brühl har författat åtskilliga filosofiska arbeten. Ett af dem *La morale et la science des moeurs* (moralen och vetenskapen om sederna) har jag samtidigt studerat men ej funnit särskildt tilltalande. Moral oberoende af religion, oberoende af en Gud, »om det finnes någon», ligger alldeles utanför min tankekrets. Jag är nog ej heller tillräckligt tränad filosof för att kunna fatta läran om, att människan icke har någon fri vilja, icke har valet öppet mellan att göra det goda eller att göra det onda. Förnekandet af *libre arbitre* (den fria viljan) synes mig orubbligt sammanhänga med förnekandet af hvarje uppfostringsmöjlighet, och sålunda äfven med det lönlösa i hvarje uppfostringssträfvande.

Nästa granne till la Sorbonne är *Collège de France*. Denna vidtberömda högskola blef 1530 upprättad af Frans I och benämndes till en början *Collège des trois langues* (högskolan för de tre språken, d. v. s. för latin, grekiska och hebreiska). Numera har den 43 lärostolar, hvarjämte föreläsningar afhållas i ytterligare fyra ämnen. All undervisning är offentlig och fullständigt kostnadsfri. Det hade här för mig varit mycket att välja på, men jag har af flera orsaker blott följt de af professor Pierre Janet måndagar och torsdagar på eftermiddagen 2—3 hållna föreläsningarna öfver *Les modifications de la conscience dans les névroses hystériques* (Medvetandets förändringar vid hysteriska nervsjukdomar), föreläsningar, hvilka beträffande såväl form som innehåll stå på höjden af hvad som kan åstadkommas. Detta är åtminstone mitt personliga intryck. Professor Janet förefaller mig vara lika framstående vetenskapsman som han är föreläsare. Jag kan icke bedöma det förra men väl törhända det senare.

* * *

På hörnet mellan Rue Danton och Rue Serpente — också i Quartier Latin — ligger ett på sitt sätt ganska märkvärdigt hus kalladt *Hôtel des Savantes*. Jag begagnar uttrycket märkvärdigt, icke emedan det är så särskildt stort, ej heller på grund af någon egendomlighet i dess arkitektur, utan helt enkelt emedan det under sitt tak hyser en mångfald inrättningar, samtliga med allmännyttiga syften. En af dessa är *Collège Libre des Sciences Sociales* (fria högskolan för sociala vetenskaper), en läroanstalt, med hvilken jag haft tillfälle göra närmare och i alla afseenden angenäm bekantskap.

Som redan förut blifvit nämnt, fann jag vid min ankomst till Paris mot slutet af oktober, att universiteten ännu icke på länge skulle börja sina föreläsningar. Detta var ju ett streck i räkningen för den, som kommit just i hufvudsakligt ändamål att åhöra föreläsningar. Lyckligtvis fick jag syn på en stor affisch, å hvilken redogjordes för kurserna vid *Collège Libre des Sciences Sociales* samt meddelande att dessa kurser började måndagen den 6 november. Jag dröjde icke med att inskrifva mig som deltagare vid läroanstalten och har dragit stor nytta däraf.

Ifrågavarande läroinrättning grundades 1895 af ett antal framstående för de sociala vetenskaperna intresserade personer, men åtnjuter numera understöd af stat och kommun. Beloppen äro dock jämförelsevis obetydliga, nämligen för år 6,000 francs af staten och 2,000 af staden Paris. Undervisningen — afdelad i tvenne terminer — pågår två timmar hvarje eftermiddag, d. v. s. tolf timmar i veckan, ty söndagen är verkligen fri. Afgiften för den omkring fem och en half månader långa kursen är visserligen bestämd till 30 francs, men utgår nog för de allra flesta af deltagarna med blott 10 francs. Denna lägre afgift gäller nämligen alla lärare äfvensom alla studerande vid högre läroanstalter, och det är öfvervägande sådana personer, som inskrifva sig i egenskap af deltagare. För denna ringa penning får man icke allenast undervisning utan äfven tillträde till ett läsrum, där många tidningar och tidskrifter stå till förfogande, och som — det bästa af allt — är försedt med ypperliga länstolar, där man kan få njuta af en ofta välbehöflig siesta. Läroanstalten anordnar dessutom utflykter, vid hvilka deltagarna under sakkunnig ledning få besöka i olika afseenden intressanta anordningar och utställningar. För att gifva en antydning om de ämnesgrupper *Collège Libre* har på sitt undervisningsprogram, vill jag lämna en uppgift på de föreläsningsserier, som jag under vintern 1905—1906 haft tillfälle följa, och hvilka jag — detta må till min stora skam bekännas — på några få undantag när äfven följt. Anmärkas bör att hvarje föreläsare har en bestämd dag och en bestämd timma i veckan, med början antingen 4.30 eller 5.30 e. m.

Första terminen:

Revision af civil-lagen.

Kvinnan i det nittonde seklets franska litteratur.

De sociala sjukdomarna; (prostitution och veneriska sjukdomar).

Den sociala frågan i Tyskland.

Katolska sociala studier.

Sociologien enligt Auguste Comte.

Religionerna och deras sociala betydelse: den romerska katolicismen.

Arbetslagstiftning och social omtänksamhet.

Nationalekonomi.

Om sinnessjukdomar.

Biologi tillämpad på sociologien.

Åkerbrukets vetenskapliga utveckling.

Andra terminen:

Den allmänna fattigvården i Paris.

De sköna konsternas sociala historia.

Kvinnorörelsen.

Judendomens sociala och politiska betydelse.

Social hälsovård.

Nationalekonomien i England under nittonde seklet.

De viktigaste tillämpningarna af räkning i social ekonomi.

Vetenskapernas historia.

Vetenskapens betydelse för industrien.

Koloniala frågor.

Det franska fackföreningsväsendet.

Förutom dessa ordinarie serier höllos äfven ett flertal enstaka föreläsningar såsom om statens ställning till konsten, öfver Nietzsche, öfver Lassalle, om ensamma arbetande kvinnors bostäder m. fl.

Man fick sålunda rätt mycket för sina tio francs, och jag tvekar icke tillägga, att det mesta var af stort intresse och bestående värde. Hvad själfva undervisningen vidkommer, så hade naturligtvis de olika föreläsarna och föreläsarinorna — ty äfven sådana funnos flera — rätt olika hvad man kallar utförsgåfvor. Medan några, såsom Abbé Naudet och M. Charles-Brun, af hvilka den förre talade öfver katolska sociala studier och den senare öfver kvinnan i det nittonde seklets franska litteratur, stodo på höjden af hvad man kan få höra af andlig och spirituell föredragningskonst, voro däremot flera rätt underhaltiga. Då jag hörde dessa senare, kunde jag icke låta bli tänka på den gamla historien om den nygifte äkta mannen. Denne beklagade sig nämligen för en vän, att hans hustru icke kunde spela piano. Vännen tröstade honom då med, att detta ju inte var någon så stor olycka. »Ja, men hon spelar ändå,» blef svaret. Det är naturligtvis hvarken någon olycka eller något karaktärsfel, om en person icke kan hålla föreläsning, men det kan vara högst pinsamt för åhörarna, »om han gör det ändå».

Det går en Nemesis genom människolifvet, och för mig står

det därför klart, att om jag suttit och gjort anmärkningar på en och annan af mina älskade lärare, detta blir hämnadt på mig själf, men jag har verkligen icke kunnat låta bli. Jag håller emellertid inne med dessa anmärkningar. Hvad skulle man exempelvis säga om en ärad föreläsarinna, som klädd i stor toalett kommer in i salen med ett glas i den ena handen och en solfjäder i den andra samt oafbrutet under föreläsningens lopp viftar med solfjädern och tar sig en läsketår från innehållet af glaset. Eller hvad skall man säga om en annan för öfrigt mycket sympatisk och tvifvelsutän synnerligt lärd ung dam, som slutar sin föreläsningsserie med påståendet, att hon anser sig hafva bevisat obehöfligheten af Guds tillvaro. De lefvande varelsernas uppkomst, fortplantning och utveckling kunde af vetenskapen numera fullständigt förklaras utan hjälp af något öfversinnligt. Nog darrade hon på manschetten, när hon gjorde denna förklaring, hvilken af det stora flertalet åhörare mottogs med stormande bifallsyttringar, men jag förmodar, att hon själf såg orsaken till denna darrning i svårigheten för människan att helt och hållet frigöra sig från nedärfda fördomar. Så lär ju *vetenskapen* eller åtminstone *naturvetenskapen*, men hvarföre så är och huru eller genom hvem en sådan naturlag uppstått, lämnar den obesvarad.

Dock, äfven om jag kunde hafva rätt mycket att anmärka mot såväl form som innehåll af åtskilliga föreläsningar, skulle det visa stor otacksamhet att rida upp härpå. Därför fastslår jag gärna såsom ett hufvudintryck, att det var en god och i många afseenden fruktbringande undervisning, som meddelades vid *Collège Libre*, och att jag genom den fått ögonen öppna för mycket inom samhällslifvet, som jag förut haft ringa kännedom om eller helt förbisett. Jag hoppas, att de uppslag, som här kommo mig till del, skola blifva af värde vid min egen undervisning. En lärare bör icke gärna stå främmande och oförstående inför något mänskligt.

Hvad beträffar mina kamrater, de studerande vid *Collège Libre*, så utgjordes de nog till allra största delen af ryssar och rysskor. Under alla omständigheter voro dessa de mest högljudda och de man mest lade märke till. Jag vill emellertid visst icke säga något illa om dessa stackars landsflyktingar, hvilka under de mest svåra yttre förhållanden söka i främmande land släcka sin bildningstörst. Ofta alldeles utan penningmedel hopa de sig tillsammans i trånga osunda bostäder, där de nödsakas uppehålla lifvet genom usel, otillräcklig föda. Arbeta göra de dock oförtrottadt samt räknas till de mest intresserade och framgångsrika bland högskolornas lärjungar. Vid tanken på de olidliga förhållandena i Ryssland är det törhända ej så underligt, att hos dessa utkastade intelligenta män och kvinnor växer ett ingrodt hat till samhället och till de därinom härskande klasserna. Utan fädernesland, utan uppehållsmedel och hvad värst är utan religion, blifva de ett tacksamt fält för samhällsomstörtande agitatorisk verksamhet. Det är ur deras leder, som de nihilistiska och anarkistiska stam-

trupperna företrädesvis rekryteras och från dem utgår den *handlingens propaganda*, som redan skördat så många offer. Den 4 maj exploderade i Vincennerskogen en bomb, som dödade sin bärare en rysk student och svårt svårade en hans kamrat. Man gjorde undersökningar och kom rätt märkliga ting på spåret rörande den i Paris studerande ryska ungdomen. Utan att vilja göra sig förfallen till »prisandet af brottslig handling» torde man kunna nöjaktigt förklara om än icke moraliskt försvara, att en rysk anarkist kastar bomber mot den eller dem han betraktar såsom sitt folks förtryckare och plågare, men det synes mig vara en i alla afseenden skamfull gärning, när personer, hvilka åtnjuta skydd och gästfrihet i ett annat land, visa sin tacksamhet genom att där bedrifva mord och skadegörelse. Den, som varit vittne till den bombskräck, som härskade i Paris sistförflutna första maj, måste finna helt naturligt, att åtskilliga utländska anarkister blefvo inburade och sedermera utvisade från Frankrike. Anarkismen är tvifvelsutän om själssjukdom, mot hvars yttringar samhället icke allenast har rätt utan äfven plikt att skydda sig.

Om bland mina studiekamrater vid *Collège Libre* funnos medlemmar af *handlingens propaganda* vet jag icke, men skulle finna detta ganska troligt. Under alla omständigheter fick man vid läroanstalten se många egendomliga och på sitt sätt intressanta typer från vårt stora grannland i öster. Jag påminner mig särskildt en afton, då en tysk agitator höll föredrag om socialismens nuvarande ställning i Tyskland. Föredraget började vid nio-tiden och höll på till omkring half elfva. Salen var öfverfylld af ryska studenter och studentkor, hvilkas ögon lyste af fanatism. Med eller utan, antagligen utan, skäl trodde jag, att några af dessa ansågo mig vara polisspion och uppriktigt sagdt kände jag mig betydligt lätt om hjärtat, när jag satt välbehållen i omnibussen på väg hem.

Personer, som i Paris önska studera sociala frågor, hafva äfven rikliga tillfällen göra detta genom besök i *le musée social*. Denna synnerligen intressanta enskilda stiftelse är visserligen icke hvad man af namnet kunde förmoda ett museum i vanlig mening utan mera ett till allmänhetens förfogande ställt bibliotek, å hvilket upplysningar kunna erhållas rörande allt, som syftar att förbättra de kroppsarbetande klassernas ekonomiska ställning. Museet anordnar jämväl föreläsningar öfver sociala frågor af på detta område framstående fackmän samt befordrar till trycket afhandlingar och dokument, som närmare belysa sådana frågor. Själf besökte jag museet några gånger särskildt i afsikt att få reda på de olika riktningar inom socialismen, som för närvarande härskar i Frankrike. Jag har nämligen allt mer och mer blifvit öfvertygad, att hvarje lärare — och kanske framför andra den, som vill vara lärare för andra lärare — har plikten sätta sig in uti tidens sociala rörelser. Genom att söka förstå andras tankegång, andras sträfvanden blir man oftast mildare i sina ödomen rörande sin nästa. Men mildhet är släkt med kärlek, och

kärlek är den väsentligaste af alla läraregåfvor. Mitt vistande i Paris har väl icke gjort mig till socialist, men det har lärt mig förstå, huru man kan komma till att af fullaste öfvertygelse hylla och verka för socialismens läror. Däremot har jag fortfarande såsom allt hitintills svårt fatta, att vägen till samhällsfrid och samhällslycka skall beläggas med hatets och förföljelsens skarpkantade stenar.

* * *

Paris är emellertid icke blott vetenskapens utan måhända i än högre grad konstens stad, och om någonstädes gifvas här rikliga tillfällen att inom olika områden och genom olika medel studera konst och konstutveckling. Främst naturligtvis genom besök å konstsamlingar och konstutställningar. Af de förra finnas de berömdaste i *Louvre*- och *Luxembourg*-museerna. Personligen hyser jag uppfattningen, att den, som icke själf är fackman på de bildande konsternas område, har jämförelsevis ringa nytta af att besöka samlingar af mycken stor omfattning. Intresset blir här alltför mycket splittradt, och man har ej tillräckligt lugn att låta de enskilda arbetena estetiskt verka. Med omvändning af en bekant sats skulle jag vilja säga, att man icke ser träden för bara skog. När jag vandrar igenom dessa oräkneliga salar — detta gäller i Paris särskildt *Musée du Louvre* och de stora tillfälliga utställningarna i *Grand Palais* — manges alltid i min estetiska njutning en känsla af vemod. Bakom denna mångfald af konstverk ser jag alltid den enskilde konstnären. Vid skapandet satte han in det bästa af sig själf, ja kanske hela sin personlighet. Medan taflan eller bildstoden tog form under hans händer och blef till uttryck för hvad som rör sig i hans eget inre, beredde detta visserligen honom själf en egenartad njutning, men han afsåg också medvetet eller omedvetet att genom konstverket kunna hos andra väcka till lif vissa känslor, vissa stämningar. Inom dessa öfverväldigande stora samlingar blir hans verk blott ett bland mångfalden andra. Allmänheten, som strömmar genom salarna, har blott tid att lägga märke till och stanna framför jämförelsevis få af de arbeten, som här äro hopade, och jämförelsevis få af dem komma därför att göra afsedt intryck. Måhända misstager jag mig, men det har sedan länge varit min åsikt, att en stor konstsamling alltid äfven är ett stort pedagogiskt misstag.

Men konst kan studeras jämväl på annat sätt än genom besök på stadigvarande eller tillfälliga utställningar. Under min vinterkurs i Paris åhörde jag äfven flera serier föreläsningar öfver olika delar af konsthistorien. Detta dels på *Ecole des Beaux-Arts*, dels på *Ecole du Louvre*. *Ecole des Beaux-Arts*, konstakademien, upprättades under revolutionen och har till ändamål att undervisa i målning, bildhuggerikonst, byggnadskonst och gravyr. Den räknar för närvarande öfver 1,500 elever af olika nationaliteter.

Föreläsningarna äro offentliga och hvem som helst kan bevista dem utan särskild tillåtelse. Själ följde jag föreläsningar af Professor Magne öfver *byggnadskonstens historia* och af Professor Boeswillvald öfver *fransk byggnadskonst*. Båda dessa föreläsningsserier, där ämnet åskådliggjordes genom ljusbilder, voro synnerligen intressanta. Det förvånade mig därför, att de voro jämförelsevis fåtaligt besökta, de hade förtjänat motsatsen.

Fullt hus eller rättare sagdt full salong hade däremot å *Ecole du Louvre* Professor Michel vid sina föreläsningar öfver *Medeltidens och renässansens bildhuggarekonst*. *Ecole du Louvre* är en i sitt slag märkvärdig läroanstalt. Den är förenad med museet och har sina lokaler i några af palatsets rikt utsmyckade salonger. Föreläsningarna, som nära ansluta sig till museets samlingar, omfatta arkeologi och konsthistoria och gifvas af intendenten vid museet. Särskild tillåtelse kräfves för att taga del af undervisningen, och man träffar å dessa föreläsningar mest äldre personer af en säregen typ, som det vore mig svårt kunna närmare beskrifva. Professor Michel var äfven en säregen föreläsare af stor originalitet. I mångt och mycket påminde han om en på likartade och andra områden synnerligen framstående svensk man, Professor Karl Warburg. Sällan har jag njutit af föreläsningar så mycket som af dessa. Illustrerade af ljusbilder och planscher voro de äfven i högsta grad lärrika.

* * *

Med åhörandet af föreläsningar måste äfven mer eller mindre omfattande biblioteksstudier förbindas. I Paris stå många bibliotek till kunskapsökandes förfogande. Om det rikhaltiga pedagogiska biblioteket har jag redan talat. Af de öfriga besökte jag *Nationale*, *St. Geneviève* och *Mazarine*. Några ord om det förstnämnda:

La Bibliothèque Nationale, såvidt mig bekant det rikhaltigaste af alla boksamlingar, omfattar fem afdelningar: för trycksaker, handskrifter, afbildningar, geografiska kartor samt mynt och medaljer. Det lär för närvarande innehålla mer än 3,500,000 band tryckta arbeten, mer än 100,000 band handskrifter, omkring 3,000,000 bilder och 2,000,000 mynt och medaljer. Dessa ofantliga samlingar kräfva naturligtvis ett motsvarande utrymme. Också upptager biblioteksbyggnaden ensamt nära nog ett helt kvarter — detta ord taget i svensk mening. Byggnaden, hvars hufvudingång är från Rue de Richelieu, var ursprungligen kardinal Mazarins palats och många af dess rum bära genom rik konstnärlig utstyrelse fortfarande vittne härom.

Två salar finnas inom biblioteket upplättna till studier af tryckta böcker, tidningar och tidskrifter. Den ena af dem innehåller omkring 35,000 volymer och är tillgänglig för hvem som helst. Den andra *salle de travail* (arbetsalen) får däremot uteslutande begagnas af personer, som äro försedda med inträdeskort. Denna sal, lika vacker som storartad, har ett yttinnehåll af omkring

1,300 kvadratmeter. Den har formen af en kvadrat till hvars ena sida är fogad halfdelen af en ellips. Taket utgöres af nio kupoler i emaljerad fajans och uppburna af tillsammans 16 järnpelare. Ljuset kommer mestadels öfvanifrån. I den åt allmänheten upplåtne delen af salen finnas 344 arbetsplatser samt dessutom 44 fristående hyllor för kataloger och sådana arbeten, som utan vidare formaliteter kunna rådfrågas af de studerande. Äfven öfriga afdelningar hafva synnerligen vackra och rymliga salar till förfogande för dem, som erhållit tillåtelse arbeta inom dem. I *salle de travail*, som öppnas kl. 9 och alltefter årstiden stänges kl. 4, 5 eller 6, äro åtminstone på eftermiddagarna samtliga platser vanligtvis upptagna. I salen för manuskript arbeta äfven rätt många, medan öfriga afdelningar blott kunna glädja sig åt besök af enstaka forskare. Om förhållandena i den stora för allmänheten öppna lässalen kan jag icke af erfarenhet yttra mig men förmodar, att åtminstone en hel del husvillor taga sin tillflykt dit, såsom fallet äfven är i museerna. Hjärtat krymper samman, då man ser dylika sidor ur storstadslivets elände.

Hvad beträffar den stora arbetssalen, så synes mig anordningarna där lämna mycket öfrigt att önska. Dels äro katalogerna i hög grad ofullständiga, så att det är förknippadt med stora svårigheter att få reda på särskildt äldre arbeten och dels dröjer det vanligtvis öfver en timma, innan en rekvirerad bok erhålles, hvarigenom mycken tid går förlorad. Det är i dessa afseenden en himmelsvid skillnad mellan *Bibliothèque Nationale* i Paris och *British Museum* i London, det närmast största i ordningen. Förutom hvad som stod i direkt samband med de af mig åhörda föreläsningarna, gingo mina biblioteksstudier hufvudsakligen ut på att öka gjorda anteckningar till lekens historia, ett sedan flera år tillbaka påbörjad arbete, som jag dock antagligen aldrig skall få färdigt. Jag misstänker, att förlusten för mänskligheten är måttlig. I manuskriptsamlingen å *Bibliothèque Nationale* träffade jag på flera saker af intresse, bland annat en samling — såvidt jag kunnat utforska — hitintills otryckta bref från Rousseau till hans förläggare i Amsterdam rörande *Émile*. Dessa bref äro i flera afseenden synnerligen belysande. Jag såg sålunda exempelvis af dem, att denna Rousseaus berömda bok ursprungligen var afsedd bära titeln *Émile ou traité d'éducation* (Emile eller afhandling om uppfostran).

* * *

Det ligger tvifvelsutan något lockande, något tjusande i böcker. I alldeles särskild grad blir så fallet, när man på ett allmänt bibliotek är omgifven af från olika håll och tider sammanförda bokskatter, af ärevördiga folianter, bundna i ärevördiga band och där man känner sig vara en af många vetgiriga. Men det ligger också tvifvelsutan en fara i bokens tjuskraft, en fara för hvilken allra minst den får blunda, som ägnar sig åt lärarens gär-

ning, och som vet, att boken blott är *ett* bildningsmedel bland flertalet andra.

Jag sitter i en af de bekväma länstolarna vid det runda arbetsbordet uppe på *Bibliothèque Mazarine*. Den höga ålderdomliga salen är försedd med skåp från golf till tak, fyllda mestadels af gamla rara verk och prydd med ett stort antal porträttbyster af lärda män från svunna århundraden. Jag håller just på med att hämta visdom ur en 1579 tryckt afhandling, hvars fullständiga titel lyder: *Traité des Danses, auquel est amplement résolue la question de savoir s'il est permis aux chrétiens de danser par Fr. Estienne*, d. v. s. på vårt språk: »Afhandling, i hvilken omständligen besvaras frågan, huruvida det är tillåtet för kristna att dansa.» Samvetsgrant söker jag gå igenom det ena efter det andra af de många skäl — jag glömde tyvärr att räkna dem — som den mycket lärde och mycket fromme författaren låter marschera fram till bevis för dansens syndfullhet. Men så ser jag upp, ser vårsolens strålar bryta in genom palatsets höghvälfda fönster. Framför mig på andra flodstranden ser jag de sammanbyggda fasaderna af Louvre- och Tuileriesslotten, dessa i all sin storlagenhet hänförande prof på fransk smak och byggnadsskicklighet. Jag skönjer den vidsträckta Tuileriesträdgården, där tusentals barn njuta af vårluft och vågrönska. Nedanför fönstret slingrar sig Seinen. Här trängas passagerarebåtar, här framdragas tunga lastpråmar, här metas, här håfvas. På kajer och broar är ett vimmel af människor, vagnar och fotgängare. Spärvagnarnas klockor ringa, de framåtilande automobilerna tuta varningssignaler, tidningsförsäljare ropa ut sina tidningar, kringvandrande köpmän sina varor. Nej. Jag kan icke längre hålla mig inne. Boken slås igen och lämnas åter till den vakthafvande bibliotekstjänstemannen. Jag måste ut till lifvet. Ut och öfver bron för att nå trädgården med dess friska gräsmattor, där träden stå i blom, fåglar sjunga och barn leka. Och sedan: Farväl Paris och tack för denna tid. Jag lärde i min ungdom känna dig blott såsom nöjenas och det lätta sinnets stad. Jag vet nu, att du äfven är det allvarliga, oförtröttade arbetets. Jag längtar hem till fosterlandet för att söka göra nytta med mina nyförvärfvade erfarenheter och kunskaper. Huruvida mitt halfva år i Paris, mestadels tillbragt i föreläsningssalar och bibliotek, gjort mig till en bättre lärare, vet jag icke; tror dock, att det åtminstone gjort mig till en betänksammare.

Otto Salomon.

